

Beredningen för högtidlighållande af 300-årsminnet af stadens grundläggning

Maj 2021

[Den motion som Axel Carlander lade på Stadsfullmäktiges bord 1915](#) gillades av Kansliutskottet som skrev "Utskottet, som finner riktigt att den föreslagna utredningen kommer till stånd och att åtgärder härför redan nu påbörjas genom en särskild, för ändamålet tillsatt beredning, tillstyrker alltså motionen i denna del, hvarjämte utskottet jämväl anser att beredningens uppdrag bör erhålla den allmänna affattning, som motionären föreslagit." (GSH 1915 H41)

Förslaget till beslut blev:

"1:o) att tillsätta en särskild beredning med uppdrag att till stadsfullmäktige inkomma med yttrande och förslag beträffande dels tiden för högtidlighållandet af 300-års minnet af stadens grundläggning, dels ock de åtgärder som härför bör vidtagas;

2:o) att bestämma antalet ledamöter i beredningen till nio, af hvilka stadens magistrat berättigas utse två, samt

3:o) att vid stadsfullmäktiges nästa sammanträde föredraga på fullmäktige ankommande val af sju ledamöter i beredningen." (GSH 1915 H41)

Förslaget till ledamöter i beredningen för ärende angående högtidlighållande af 300-års minnet af stadens grundläggning:

Stadsfullmäktiges ordförande och vice ordförande herrar Carlander och Boman, stadsfullmäktiges ledamöter herrar Lindholm, Almstrand och Lundström, konsul Carl Aug. Kjellberg och redaktören Carl Ramberg. (GSH 1915 H59)

Beredningen arbetade i åtta månader och den 8 november 1915 kunde kommittén presentera ett förslag. Det är en ganska lång text som bitvis detaljerat beskriver firandets utformning. Stadens historia ges stort utrymme och det är glädjande att läsa denna formulering "Åstadkommandet af en på vetenskaplig forskning grundad Göteborgs historia är ett önskemål", något man kunde önska varit ett mål även för staden 2021. Redan i detta förslag pekades en lämplig forskare ut för att skriva stadens historia, "professoren vid härvarande högskola Helge Almquist". Denna plan stannade inte på pappret utan förverkligades i det gedigna arbetet: Almquist, Helge, *Göteborgs*

historia: grundläggningen och de första hundra åren, Göteborg, 1929-1935. Ett arbete som de flesta som studerar stadens historia idag fortfarande använder sig av.

”Berednings betänkande i fråga om åtgärder för högtidlighållande af 300-årsminnet af stadens grundläggning (1915 N:o 41 och 22).

Till Stadsfullmäktige i Göteborg.

Sedan undertecknad Carlander den 21 sistlidne Januari hos stadsfullmäktige väckt motion om åtgärder för högtidlighållandet af 300-årsminnet af stadens grundläggning (1915 N:o 22) samt kansliutskottet afgifvit yttrande öfver motionen (1915 N:o 41), hafva stadsfullmäktige den 11 sistlidne Februari beslutit:

1. : o) att tillsätta en särskild beredning med uppdrag att till stadsfullmäktige inkomma med yttrande och förslag beträffande dels tiden för sagda högtidlighållande, dels ock de åtgärder, som härför borde vidtagas; och
2. : o) att bestämma antalet ledamöter i beredningen till nio, af hvilka stadens magistrat berättigades utse två.

Till ledamöter i beredningen utsagos af stadsfullmäktige den 4 sistlidne Mars undertecknade Carlander, Boman, Lindholm, Almstrand, Lundström, Kjellberg och Ramberg samt af magistraten den 5 i samma månad undertecknade Trana och Lamberg med rådmannen H. Sundstedt såsom suppleant för undertecknad Trana.

I anledning af sålunda erhållet uppdrag får beredningen anföra följande.

I motionen har framhållits såsom gifvet att 300-årsminnet af en så viktig tilldragelse som stadens grundläggning icke borde gå obemärkt förbi samt dels uttalats, att ettdera af åren 1618, 1619 eller 1621 kunde anses såsom det nuvarande Göteborgs grundläggningsår, dels ock, bland åtgärder för minnets firande och hugfästade, angifvits exempelvis såväl utställningar af olika slag, särskildt en sådan »åskådliggörande lifvet i städerna under nuvarande och gångna tider och jämväl omfattande i största möjliga utsträckning modern kommunalverksamhet i dess många olika förgreningar», som äfven åstadkommandet af en på nyare forskningar stödd skildring af stadens tidigare öden i politiskt och kulturellt hänseende.

I likhet med motionären anser beredningen själfvallet att 300-årsminnet af stadens grundläggning bör på lämpligt sätt af staden högtidlighållas.

Vidkommande tiden härför eller rättare det år, som bör anses såsom stadens grundläggningsår, har i motionen erinrats, att den nuvarande stadens läge af Konung Gustaf II Adolf definitivt bestämts år 1618 samt att af samme konung år 1619 utfärdats interimsprivilegier och den 4 Juni 1621 de gällande privilegierna för den nya staden.

Ur de i tryck föreliggande historiska redogörelserna för tillkomsten af det nuvarande Göteborg inhämtas: att anläggningen af staden påbörjades tidigast år 1619, att under åren 1620—1622 med kronans manskap och allmänna medel anlades den midt igenom staden från väster till öster gående »stora hamnen» och att redan under åren 1619 och 1620 staden börjat bebyggas, ehuru i mycket ringa omfattning. Det egentliga bebyggandet skedde emellertid först från och med år 1621; och då staden under detta år erhöi sina märkliga, för dess tillkomst och fortbestånd afgörande privilegier, anser beredningen att sistsagda år bör anses såsom stadens egentliga grundläggningsår, och att alltså 300-årsminnets firande bör ske år 1921, hålst å sådan tid att äfven minnet af dagen för privilegiernas utfärdande, alltså den 4 Juni 1921, hugfästes.

Vidkommande de anordningar, staden borde för ändamålet vidtaga, ha inom beredningen ett flertal förslag härutinnan framkommit, hvilka ingående behandlats af beredningen, som jämväl härvid inhämtat upplysningar från och samråd med sakkunnige på de olika områden, som beröras af beredningens i det följande återgifna förslag.

Sedan beredningen härunder enats om de hufvudsakliga åtgärder, som i angifvet syfte borde af staden vidtagas, har beredningen emellertid, för ett fullföljande och slutförande af sitt arbete, funnit nödigt att dessa åtgärder i sina grunddrag underställdes stadsfullmäktiges pröfning och godkännande, innan desamma närmare utformades.

Vid uppgörandet af sitt förslag härutinnan har beredningen utgått från den förutsättning, att de tillämnade åtgärderna borde åtminstone i öfvervägande grad inriktas på högtidlighållandet och hugfästandet af 300-årsminnet och i följd häraf i första rummet af se Göteborgs stad och dess lif under den tid som gått och den tid som är.

De hufvudsakliga åtgärder, beredningen funnit sig böra förorda, äro dels de af motionären föreslagna eller utställningsanordningar och utarbetandet af en historisk skildring af Göteborgs tidigare öden, dels ock utgifvandet af en »bok om Göteborg», väsentligen innefattande en skildring af Göteborg vid tiden närmast före år 1921. Åtgärdernas omfattning an- gifvas närmare i det följande.

Utställningsanordningar.

Sådana äro i fall som det förevarande ej blott vanliga utan äfven de för ändamålet ifråga mest tjänliga, därest de få den karaktär ändamålet kräver. Härtill kommer att en lång tid förlutit sedan den allmänna utställningen härstädes år 1891.

Denna, som ägde rum i samband med 17 :de allmänna svenska landtbruksmötet, var anordnad af handtverks- och industriföreningen samt tekniska samfundet och omfattade som bekant dels en byggnadsutställning för hela landet, dels en utställning af handtverks- och industrialster från västra Sverige och dels en närmast af svenska bryggareföreningen anordnad bryggeriutställning.

I olikhet med 1891 års, på enskildt initiativ tillkomna utställning, som hufvudsakligen omfattade industriföremål, skulle den nu ifrågasatta utställningen anordnas af staden själf och i visst angifvet syfte, som endast delvis och i mindre grad sammanfaller med det för en industriutställning egentliga eller industriens främjande.

Då härtill kommer att tiden emellan 1914 års industriutställning i Malmö och en sådan utställning härstädes år 1921 blefve jämförelsevis kort samt, efter hvad beredningen tror sig känna, den bärande grunden för en någorlunda omfattande dylik utställning eller ett allmänt intresse för densamma bland industriens män, icke torde vara att. påräkna, har beredningen ansett sig icke böra tillstyrka några åtgärder från stadens sida för åstadkommande af en industriutställning i vanlig mening.

Med den här ofvan angifna förutsättningen eller att de erforderliga åtgärderna komma att i möjligaste mån ansluta sig till 300-årsminnet, anser beredningen mest öfverensstämmande, att 1921 års utställning gifves karaktären af en minnesutställning, närmast för Göteborg.

Denna bör, såsom förut antydts, söka att ge en bild af stadens såväl gångna som nuvarande lif på olika områden och alltså blifva dels historisk och återblick ande, dels visande förhållandena vid själfva utställningstiden, dock så att dessa båda afdelningar ej skarpt åtskiljas utan så att den förra naturligt ansluter sig till och öfvergår i den senare.

Den historiska afdelningen skulle ge inblick i lefnadssättet och bostadsförhållandena i det gamla Göteborg samt i likhet med nutidsutställningen omfatta stadens kulturella, såväl kyrkliga som profana, förhållanden, kommunala anordningar för rättsväsen och administration, undervisning, hälso- och sjukvård, stadsplaner och byggnadsförhållanden, hamnen, gatuarbeten, renhållning m. m. äfvensom handverk, industri, handel ock sjöfart.

Härvid vill beredningen särskildt framhålla lämpligheten af att den del af utställningen, som afser sjöfarten, gifves den omfattning den bör äga med hänsyn till Göteborgs ställning som landets främsta sjöfartsstad.

I mån så finnes lämpligt böra de delar af västra Sverige, som enligt historiens vittnesbörd ägt och i viss mån fortfarande äga kulturellt samband med Göteborg, beredas tillfälle att delta i särskildt den historiska utdelningen, hvar jämte bör lemnas öppet såväl för där belägna som möjligen äfven för andra rikets städer att delta i utställningens kommunala del i ord och bild genom statistiska och andra redogörelser, grafiska tabeller, stadsplaner m. m.

I öfrigt skulle utställningen blifva en ren Göteborgsk utställning, dock med nedannämnda två undantag.

I utställningens kulturella afdelning bör enligt beredningens mening en framstående plats beredas åt en allmän svensk konstutställning. Om än vissa delar af de för en sådan afsedda föremålen kunna få rum i den särskilda museibygnad, som väntas komma till stånd med anlitage i främsta rummet af därför afsedda, af Göteborgs musei styrelse förvaltade donationsmedel, kräfvades dock för den öfvervägande delen af de utställda, konstverken en särskild byggnad inom det egentliga utställningsområdet.

Det andra undantaget afser en utlandssvenskarnes utställning.

Göteborg är som bekant den ort, genom hvilken strömmen af till utrikes ort utvandrade svenskar till största delen passerat. Denna egenskap af utvandrarne stad, hvilken egenskap staden ägt under så godt som hela sin tillvaro, har beredningen ansett innefatta ett lämpligt uppslag till anordnandet — om ej inom ramen af den egentliga jubileumsutställningen, så dock i samband med denna — af en utlandssvenskarnes utställning i likhet med de utställningar af enahanda art, som ägt rum i ett flertal europeiska länder, senast Norge, och som visat sig synnerligen uppskattade och besökta, ej minst af de utvandrade själfva. Med utställningen afses att lemna en inblick i utlandssvenskarnes lif i såväl äldre som nuvarande tid.

Slutligen bör inom utställningsområdet anordnas planteringar, restauranter, förvaltningsbyggnader m. m. d. hvar jämte vid eller i närheten af utställningen äfven torde böra träffas anordningar för ett s. k. nöjesfält.

I det förberedande skede, hvori beredningens arbete för närvarande befinner sig, har det icke varit möjligt att verkställa några beräkningar öfver utställningsanordningarnes inkomster och utgifter, ej heller att bestämt ange något visst område såsom det för utställningen lämpligaste.

I senare afseendet har beredningen af byggnadschefen F. Blidberg och förste stadsingenjören A. Lilienberg begärt och erhållit förslag å de platser, som anses användbara för jubileumsutställningen. Förslaget, som finnes angifvet å närslutna karta, upptager från väster till öster räknadt: Långedrag, Sandarne och Älfsborgs kungsladugård, Pölsebo, områdena sydväst om Slottsskogen, förra exercisheden, Levgrens äng och Stora Katrinelund samt Kristinedalshöjden.

Under förutsättning att utställningen erhåller den jämförelsevis mindre utrymme kräfvande omfattning, som innebäres i beredningens här ofvan gjorda förslag, beredes därigenom tillfälle att få utställningen förlagd inom stadens centrala delar. Detta innebär ej blott en synnerligen beaktansvärd fördel för utställningens tillgänglighet och ekonomi, utan underlättar äfven uppfyllandet af ett enligt beredningens mening angeläget önskemål, nämligen uppförande inom utställningsområdet af byggnader, som äro icke endast afsedda för utställningen utan äfven lämpade för något mera stadigvarande kommunalt behof och därigenom äfven utgörande en framtida staden värdig erinran om jubileet.

I beredningens fortsatta arbete bör ingå såväl ett närmare utarbetande af förslaget rörande utställningsanordningarne, som äfven att afgifva förslag till plats för dessa.

Historisk skildring af Göteborgs tidigare öden.

Åstadkommandet af en på vetenskaplig forskning grundad Göteborgs historia är ett önskemål, som ännu icke kan anses fyllt, men hvars ernående synes beredningen, i likhet med motionären, innebära ett värdigt hugfästade af minnet af stadens grundläggning, äfven om tiden icke skulle medgifva att före jubileet erhålla mera än — på sätt motionären också ifrågsatt — en skildring af stadens tidigare öden.

Beredningen, som har anledning att antaga att till utförandet af detta arbete skulle kunna erhållas en därför synnerligen lämplig person, nämligen professoren vid härvarande högskola Helge Almquist torde få stadsfullmäktiges bemyndigande att härom träffa aftal.

En bok om Göteborg.

I vissa af såväl utländska som inom landet belägna städer har vid utställnings- och jubileitillfällen plägat utgifvas en bok om vederbörande stads förhållanden, för att såmedels sprida kännedom om dessa ej blott bland stadens egna innevånare utan äfven hos staden besökande främlingar och andra intresserade. Vid Göteborgs 300-årsjubileum bör, enligt beredningens åsikt, en sådan bok icke saknas, angifvande med kortare historiker, stadens kommunala och kulturella förhållanden samt viktigare näringsgrenar i ord och bild vid tiden för bokens utgifvande. De förberedande åtgärderna härför torde jämväl böra uppdragas åt beredningen.

Rörande de särskilda festivitetsanordningar, som till jubileets firande torde böra i öfrigt vidtagas, är gifvetvis för tidigt att nu framkomma med något förslag.

Till fullföljandet af sitt uppdrag torde beredningen bemyndigas att i stadskassan uppbära nödiga medel.

Åberopande livad sålunda anförts hemställer beredningen att stadsfullmäktige, i anledning af den i ärendet väckta motionen, preliminärt besluta:

1:o) att 300-årsminnet af Göteborgs grundläggning skall på lämpligt sätt högtidlighållas år 1921.

2:o) att för sådant ändamål och för hugfästade af detta minne låta vidtaga, bland andra, följande åtgärder, nämligen:

a) utställningsanordningar i hufvudsaklig öfverensstämmelse med beredningens här ofvan återgifna förslag;

b) utgifvandet af en vetenskaplig och historisk skildring af Göteborgs tidigare öden; och

c) utgifvandet af en bok om Göteborg, upptagande och belysande stadens kommunala och kulturella förhållanden, viktigare näringsgrenar m.m. vid tiden för utgifvandet;

3:o) att uppdraga åt beredningen att inkomma med ytterligare förslag till förverkligande af de under 2:o) omförmälda åtgärder äfvensom till plats för ofvan nämnda utställningsanordningar samt att träffa aftal om utarbetandet af den under 2:o) b) upptagna historiska skildring; och

4:o) att bemyndiga beredningen att, mot redovisningsskyldighet till stadsfullmäktige, i stadskassan lyfta de för fullgörandet af beredningens uppdrag erforderliga medel.” (GSH 1915 H368)

De fyra punkterna godkändes av Stadsfullmäktige vid mötet den 25 november 1915. (GSH 1915 protokoll N.o 16, §8)

Referens

Göteborgs Stadsfullmäktiges Handlingar (GSH)